

EL LLIBRE INFANTIL D'IMAGINACIÓ EN CATALÀ A LA POSTGUERRA: (1939-1961). Una aproximació. (I)

per RAMON BASSA

1. LA INTERVENCIÓ SÒCIO-EDUCATIVA EN EL LLIBRE PER A INFANTS.

ALGUNES HIPÒTESIS.

La finalitat principal d'aquest article és presentar unes reflexions sobre el paper que juga i ha jugat el llibre infantil en llengua catalana a partir de la postguerra com a element d'intervenció sòcio-educativa, i tractar de marcar-ne els principals períodes.

Per què aquesta temàtica?

Per un triple motiu:

1r.- El llibre infantil té implícitament un missatge educatiu. L'anàlisi d'aquest contingut es pot fer des del camp de les Ciències de l'Educació, ja que no és una anàlisi literària de la forma, sinó de les finalitats sòcio-educatives i ideològiques del contingut.

Aquesta és una de les nostres hipòtesis de treball: El llibre per a infants és un element d'intervenció sòcio-educativa a través del missatge pedagògic que transmet, conscientment o inconscientment. Ha volgut i vol transmetre uns continguts i uns valors de caire educatiu. L'anàlisi de quins són aquests valors, serveix per entendre quin paper se li ha volgut fer jugar o ha pogut jugar: preceptes morals, records personals, visió de la història, dels rols sexuals, dels fets socials, de l'amistat, etc...

2n.- El llibre per a infants segueix una línia que es troba lligada a la situació sòcio-històrica i cultural de cada país concret.

El llibre per a infants és una forma de cultura, i com a tal, pateix i reflecteix la situació d'aquesta. Segons la concepció de l'educació, del nin, de la nina, dels valors culturals i socials, etc..., serà també, el llibre per a infants.

3r.- El cas del llibre per a infants, en català, a partir de 1939, és encara una situació més especial.

Certes àrees o formes d'intervenció, li estan vedades pel fet d'esser escrit en llengua catalana, la qual es troba prohibida als mitjans de comunicació i a l'escola.

Aleshores, aquesta interrelació Educació-Societat, no es pot produir a l'interior del Sistema Escolar, i cal cercar,

tenir o crear noves formes d'intervencionisme sòcio-educatiu, entès aquest terme en el sentit que marca A.J. COLOM (1983), quan assenyala com a factors a estudiar:

"El paper educador de la societat en un sentit socialitzador.

El paper socialitzador de l'educació". (1)

L'Escoltisme català, certes escoles "noves", el llibre per a infants, seran algunes d'aquestes formes d'intervenció sòcio-educativa, d'intentar "fer país".

És així, com seguint aquesta tercera tesi, creim que dins aquest procés es produeix una relació entre aquesta "nova" concepció educativa i la línia que segueix i seguiran els llibres per a infants en llengua catalana.

En aquest article analitzam o descrivim, bàsicament, el període més difícil d'estudiar, pel problema que presentava, poder fer una actuació en llengua catalana des d'alguna institució o grup —llevat, tal vegada de l'Església, com per la poca documentació escrita—, ens referim al període que va des de 1939 a 1961.

1.1. Alguns camps:

D'aquí, doncs, que per entendre com s'interrelacionen els elements que configuren el llibre infantil, cal conjugar la informació, la documentació i l'anàlisi d'una sèrie de camps; d'entre els més importants, destacariem:

1.1.1. La història sòcio-cultural en què es troba cada país concret.

1.1.2. La història i l'anàlisi de les idees i actuacions educatives existents a cada període.

1.1.3. La història i l'anàlisi del llibre per a infants, partint dels d'imaginació i veient els de coneixement i de lectures escolars.

(1) Vegeu l'article d'Antoni J. COLOM CAÑELLAS: "La Pedagogia Social como modelo de intervención socio-educativa". Revista BORDÓN, nº 247. Madrid, març-abril 1983. Pp. 170.

1.1.4. Estudiar les etapes socio-històriques concretes i l'evolució que ha seguit i que ha marcat al llibre per a infants.

Aquesta anàlisi, precisa una metodologia i unes hipòtesis que la sustentin, per no caure en un llistat de conceptes aïllats, sense cap relació amb unes causes socials, culturals i històriques.

1.1.5. Estudi i història de les il·lustracions dels llibres per a infants.

2. ETAPES O ÈPOQUES SÒCIO-HISTÒRIQUES DEL LLIBRE INFANTIL D'IMAGINACIÓ EN CATALÀ.

Les etapes o èpoques socio-històriques en què dividiríem el llibre per a infants en llengua catalana, representarien un intent d'assenyalar els principals períodes que, "a grosso modo", agrupen tota una línia o un conjunt de característiques generals semblants, tot i que hi puguin haver, subetapes que marquin una evolució amb unes certes diferències.

Així, senyalariem:

2.1. **De la resistència a la continuïtat:** (1939-1961).

2.1.1. Resistència (1939-1956).

2.1.2. Els inicis del redreçament (1957-1961).

2.2. **La represa i renovació** (1962-1970).

2.3. **L'auge** (1970-198...):

2.3.1. El gran "boom". (1970-75).

2.3.2. Nous camins. (1976-198...).

2.1. 1ra. ÈPOCA: DE LA RESISTÈNCIA A LA CONTINUÏTAT (1939-1961).

2.1.1. Resistència

Quan l'any 1939 les tropes franquistes acaben amb els darrers redutes de la Segona República, no només es tanca un període històric i se n'obre un altra per a la societat espanyola, sinó que per a la societat i la cultura catalanes comença un període obscur i amarg. La cultura, l'ús públic de la llengua catalana, l'escola catalana i en català, la premsa, la Universitat, les institucions públiques i tants altres camps, paguen les conseqüències d'haver estat els perdedors.

El llibre infantil, així com el llibre en general, no escapa a la greu situació en què ha quedat totes les manifestacions de la cultura catalana.

Les característiques principals d'aquest primer període són:

a) Censura prèvia del contingut de les publicacions.

b) Prohibició d'editar llibres en llengua catalana que no siguin d'autors "clàssics".

c) Escassíssima producció editorial per les dificultats polítiques i econòmiques.

d) Poca producció d'autors catalans.

Fins ara s'havia cregut que el primer llibre per a infants en català, entès en un sentit ampli aquest concepte, no s'havia publicat fins a l'any 1946. I així s'ha publicat a diversos articles i estudis (2).

Les millors rondalles de Mallorca (Palma: Moll, 1946) i **El gegant dels aires**, novel·la d'aventures adaptada per Josep M. Folch i Torres (Barcelona: Baguñà, 1946) eren considerades com a primeres publicacions.

No obstant, a Mallorca, ja l'any 1939 surt una obra de teatre infantil escrita per Gabriel Cortès Cortès amb el pseudònim Amadís: **Madò Bruixa**. Comèdia en un acte i prosa.- S.I. Palma: Estampa de la Llibreria Politécnica, 1939. (Galeria Teatral Mallorquina, 14).- 23 p., tal com ens indica Jaume Bover (3).

Per una altra part, si consideram les **Rondaies mallorquines** com a llibres per als infants, la data es continua el 1940, ja que com ens indica Josep Massot i Muntaner, entre l'any 1940 i 1942 sortiren en dates falses o sense data, altres volums de les **Rondaies**: I, VI, VII, VII, IX, XI i XII (4).

(2) Així, entre els pocs estudis fets, citariem els esplèndids treballs de: Teresa ROVIRA: "El libro infantil" a la revista DESTINO nº monogràfic sobre "Cataluña en la época franquista (1939-75)". Barcelona, 1976, p. 129.

Teresa ROVIRA: "La literatura infantil i juvenil", fascicle nº 25, dins la col·lecció "Història de la literatura catalana".- Barcelona: Edicions 62/ORBIS, 1984.

Núria VENTURA: *Bibliografía histórica del libro infantil en catalán. 1939-1970*. Barcelona: Escola Univ. de Bibliologia, 1970. (Inèdita).

(3) Per a una bibliografia més detallada, vegeu l'article de Jaume BOVER: "Per a una bibliografia de la literatura infantil a les Illes Balears".- Revista MAINA, nº 0. Palma: Escola Univ. Professorat E.G.B., desembre 1979, Pp. 56-59.

(4) Vegeu de Josep MASSOT i MUNTANER: *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra (1930-1950)*.- Monserrat: Publicacions de l'Abadia, 1978, Pp. 200.

També ens indica com el 1941 havien pogut sortir de la Impremta Mossèn Alcover els volums IV, V i X de l'edició definitiva de l'**Aplec de Rondaies mallorquines d'en Jordi des Recó**. Però el 7 de novembre de 1944 la "Delegación Nacional de Propaganda" autoritza "en principio" la continuació de l'**Aplec** "anreserva de cambiar el título por su traducción castellana adecuada y de que la obra vaya precedida de un prólogo en español" (5). En vista d'aquestes condicions s'ajornà la seva publicació.

A Mallorca, durant la guerra civil, també es publicaren altres obres menors de teatre infantil; i com diu Jaume Bover:

"Pot sorprendre el fet de la publicació de llibres infantils, principalment de teatre, en català i en plena guerra civil. Una explicació podria ser la filiació religiosa dels autors o el seu emparentiu amb les altes jerarquies de l'època" (6).

L'any 1947 trobam —segons ha estudiat i catalogat Núria Ventura— ja una desena de llibres per a infants, però que són bàsicament, reedicions d'abans de la guerra, com set novel·les de l'antiga col·lecció "Biblioteca Patufet" escrites per Josep M. Folch i Torres, un llibre de Lola Anglada: **Contes meravellosos** (Barcelona: Impr. F. Rodríguez, 1947.- 2a. edic.), i el llibre de Josep M. de Sagarra: **Ocells amics** (Barcelona: Joventut, 1947). Hi compareix també un llibre nou de Manuel González Martí: **Contes del pla i de la muntanya**.- (València: M. González Martí, 1947).

D'aquesta primera època, de resistència, citariem:

El 1948, el llibre de Ferran Soldevila: **Faules**.- (Barcelona: Impr. Clarasó, 1948).

Joan Sales, al seu retorn, adaptà per als infants Rondalles i narracions de Ramon Llull, Mistral, Verdager, Guimerà, Alcover, etc., que es publiquen per l'editorial Ariel a la col·lecció "**Rondalles**" (1948-1954).

El 1951 es tornen a editar les narracions de Carles Riba reunides al llibre: **Sis Joans** (Barcelona: Joventut) que s'havia publicat per primera vegada l'any 1928.

Destacables són el 1952 les reedicions de traduccions al català de llibres de H.C. Andersen: **Contes** (Barcelona: Selecta), feta per Josep Carner, i dels escrits de Rudyard Kipling: **Primer llibre de la jungla** i **Segon llibre de la jungla** (Barcelona: Selecta), traduïts per Marià Manent. Hem de destacar com aquests dos darrers llibres foren adoptats per l'Escoltisme, dins la seva branca "Llobatons" i la seva terminologia i personatges emprats com a símbols educatius: Bagheera, Baloo, Akela, Consell de Roca, etc.

El 1953, Joan Castelló Guasch publica les **Rondaies eivissenques** (Palma: Impr. Suc. d'en F. Ferrer), i el 1955, **Rondaies d'Eivissa**.- Palma: Moll, 1955.- (Les Illes d'Or, 64).

(5) Ibidem anterior.

També, vegeu de Josep MASSOT i MUNTANER: "*La represa del llibre català a la postguerra*".- Revista ELS MARGES, 17.- Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1980.- Pp. 88-102.

(6) Vegeu de Jaume BOVER (1979), l'article citat anteriorment, p. 56.

(7) Vegeu: Teresa ROVIRA (1984), fascicle citat anteriorment, p. 304.

Franco

En la pared más importante de las escuelas está, junto al Crucifijo, el retrato de Franco.

Esta fotografía se pone para que todos recordemos siempre quien es el Jefe del Estado.

Franco es el que más manda en España. Todos debemos obedecerle y respetarle.

Franco es militar. Cuando era joven luchó en África. En la guerra de Liberación mandaba las tropas españolas que alcanzaron la victoria.

Il·lustració del llibre: *Lecciones amenas*. (1959).

A partir de l'any 1954 apareixen un parell de col·leccions, del tipus del que Teresa Rovira anomena "literatura de quiosc", és a dir, historietes curtes, amb poques planes, fetes en sèrie, com "**Contes i Rondalles**" de l'Editorial Arttgas o "**Història i Llegenda**" de la Hispano Americana de Ediciones.

2.1.2. Els inicis del redreçament

Amb l'aparició dels primers "**Albums Babar**", a partir de 1957, com bé ha indicat Teresa Rovira "s'inicia la incorporació al català dels moderns llibres d'imatges difosos internacionalment" (7). Els dos llibres de Jean de Brunhoff: **La infància de Babar** i **Babar i la vella senyora** (Barcelona: Aymà, 1957), traduïts per Carles Riba, marquen l'inici de la voluntat d'incorporació de les traduccions de llibres estrangers moderns, especialment francesos.

L'any 1958 surt la nova col·lecció "Sant Jordi" de l'editorial Arimany, amb dos llibres, un de Jules Verne: **La volta al món en vuitanta dies**, i l'altre de Roser CARDUS: **El príncep bandoler**. També s'edita el volum II i II de les "**Històries exemplars**" de Josep M. Folch i Torres., així com dos números de la col·lecció Ajax: **Els almogavers**; **El timbal del Bruc**. (Barcelona: M. Salvatella, 1958).

A Mallorca, Gabriel Fuster Forteza publica una separata de 100 exemplars del semanari "Manacor" de l'1 de març, on sota el títol de **Història de Dues Melles** (sic) (Manacor: Impr. Rosselló, 1958), apareix una narració per a infants. L'any següent hi hauria una edició a la venda pública: **Història de dues mel·les. Una rondalla per a nins**. (Palma: Impr. Mossèn Alcover, 1959).

També, el mateix any 1959, surt de Bartomeu Fiol: *De com mestre Joan Pipa la va perdre*. (Palma: Nova Acció Editora, 1959). Amb 18 il·lustracions de Pau Fornés.

Creim que aquest redreçament de la literatura per a infants és conseqüència de la recuperació d'un nou tipus d'escoles i d'una concepció pedagògica que sorgeixen amb una voluntat d'esser no-dogmàtiques, actives i de caire català, com són, entre altres, l'Escola Laietània (1953), l'Escola Sant Gregori (1955), l'Escola Talitha (1956) i l'Escola Costa i Llobera (1957).

Així ho veu un dels seus protagonistes, Jordi Galí, quan diu: *"La virada important i el procés d'expansió de l'escola d'esperit català es va produir a partir del quinquenni 1950-55. Va ésser fruit d'unes possibilitats externes, però sobretot de dues exigències vitals i complementàries que imposava el país que estava naixent: l'exigència d'una escola moderna, oberta, de qualitat pedagògica i sobretot lliure de l'opressió espiritual que endogalava la vida del país; i el convenciment, potser encara implícit en aquells moments en la ment d'algú, que aquesta mena d'escola era precisament la nostra, la catalana. Podríem dir que la catalanització de l'escola era una espècie de conseqüència biològica del desig de qualitat que podem anomenar europea i que no podrà florir mai sota dogals ideològics sinó únicament en un clima, català, de llibertat"* (8).

Dins aquest clima d'obertura, "europeu", com és definit, no és estrany que l'intervencionisme sòcio-educatiu en els llibres per a infants, i que inicia aquesta evolució "moderna", sigui orientat cap a introduir, també, traduccions

(8) Vegeu l'article de Jordi GALÍ: *"Panorama històric de l'Escola Catalana"*. Butlletí interior del Seminari de la DEC, *"Especial Escola Catalana"*. Barcelona: Omnium Cultural, 1976, Pp. 27-28.

(9) Ens referim a la ja citada tesina de Núria VENTURA (1970). Excel·lent treball de catalogació històrica, desgraciadament i incomprendiblement, inèdit.

al català, d'edicions de llibres francesos, com el cas citat anteriorment de *Babar*. Tendència, per altra part, que continuarà durant els anys seixanta d'una manera progressiva.

Així, aquest lent, però constant redreçament, que influirà, des de l'ensenyament al llibre per a infants, es materialitza a finals dels anys cinquanta, amb l'aparició de dues editorials: *Estela* (1958) i *Nova Terra* (1959), que tendran un paper destacat els anys seixanta, pel fet de publicar obres pedagògiques —entre altres els premis de pedagogia "*Antoni Balmanya*" a l'editorial Nova Terra—, i d'estar relacionades amb els principals elements iniciadors de la recuperació i renovació pedagògiques a Catalunya, els quals també hi col·laboraven.

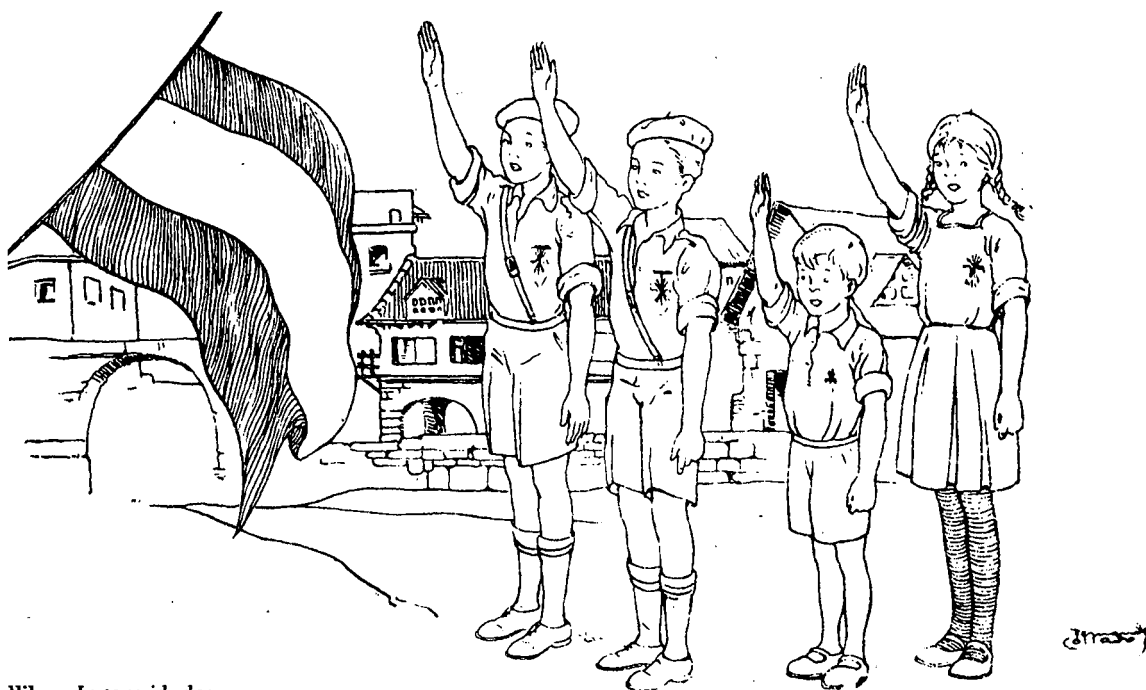
L'editorial Estela que es presenta amb l'eslogan: "Per als cristians del nostre temps", donarà a conèixer en català dins la col·lecció "Espiritualitat" les obres de Michel Quoist: *Pregàries* i *Reixir*, que tendran un èxit i una difusió molt destacats en aquells temps, el 1961 s'han editat ja 6.000 exemplars del llibre *Pregàries*.

També, ja per a infants, edita la col·lecció "*Llibres Infants Estela. Primera sèrie (5 a 9 anys)*" amb: *Jo sóc el gos*.- *Els bons amics*.- *Una història de ratolins*.- Així com la traducció al català del llibre d'Antoine de Saint-Exupéry: *El petit príncep*. (Barcelona: Estela, 1959).

Durant aquest període, doncs, segons la catalogació feta per Núria Ventura (9), s'han publicat uns 160 llibres per a infants, comptant les traduccions i reedicions de llibres d'abans de 1939. Apart de la quinzena de títols publicats a Mallorca entre edicions de *Rondaies* i obretes per a infants.

I així, arribam a un nou període. Però, això és una altra història...

Mallorca, gener de 1985.

Il·lustració del llibre *Ingenuidades*.
44 Barcelona: Salvatella, 1939.

Nuestra bandera